

УДК 336.5.001.26

JEL G28

DOI 10.33244/2617-5932.4.2020.13-24

В. П. Биховченко,*к.е.н., доцент,**Університет ДФС України**e-mail: vkrot@ukr.net***ORCID ID 0000-0002-7225-4646**

УПРАВЛІННЯ ВИДАТКАМИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

У статті досліджено сутність управління видатками державного бюджету. Видатки державного бюджету відіграють стратегічно важливе значення в політиці держави. Сьогодні в Україні існує проблема неефективного використання бюджетних коштів. Враховуючи нестабільні внутрішні та складні зовнішні геополітичні умови, в яких перебуває країна, ефективне управління використанням бюджетних коштів є пріоритетним завданням для уряду. У статті здійснено аналіз обсягу та структури видаткової частини державного бюджету у розрізі за функціональною класифікацією видатків і кредитування бюджету та за економічною класифікацією видатків бюджету. Проаналізовано динаміку основних статей видатків бюджету. Виокремлено ряд основних проблем, які перешкоджають здійсненню ефективного управління видатками державного бюджету.

Ключові слова: державний бюджет, видатки державного бюджету, управління видатками державного бюджету, аналіз видаткової частини державного бюджету, функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету, економічна класифікація видатків бюджету.

В. П. Биховченко. Управление расходами государственного бюджета Украины

В статье исследована сущность управления расходами государственного бюджета. Расходы государственного бюджета играют стратегически важное значение в политике государства. Сегодня в Украине существует проблема неэффективного использования бюджетных средств. Учитывая нестабильные внутренние и сложные внешние геополитические условия, в которых находится страна, эффективное управление использованием бюджетных средств является приоритетной задачей для правительства. В статье осуществлен анализ объема и структуры расходной части государственного бюджета в разрезе по функциональной классификации расходов и кредитования бюджета и по экономической классификации расходов бюджета. Проанализирована динамика основных статей расходов бюджета. Выделены ряд основных проблем, препятствующих осуществлению эффективного управления расходами государственного бюджета.

Ключевые слова: государственный бюджет, расходы государственного бюджета, управление расходами государственного бюджета, анализ расходной части государственного бюджета, функциональная классификация расходов и кредитования бюджета, экономическая классификация расходов бюджета.

Метою статті є узагальнення теоретичних засад щодо сутності управління видатковою частиною державного бюджету, аналіз основних показників видатків державного бюджету та розробка пропозицій щодо оптимізації управління бюджетними видатками.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України все більш важливішого значення набуває забезпечення стійкого економічного розвитку та створення умов для належного позиціонування держави на фінансово-економічній, а також політичній міжнародній арені. Тенденції останніх років дозволяють стверджувати, що рівень ефективності бюджетної політики залежить не лише від обсягу доходів бюджетної системи, а основним чином визначається принципами та напрямками бюджетного фінансування. Зокрема, соціальний захист переважаючої частини населення, в першу чергу, залежить від раціональності та ефективності видатків бюджету України, а також рівня їхньої збалансованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цій проблемі присвятили свої праці провідні вітчизняні та зарубіжні науковці. Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних учених у сфері управління бюджетними видатками доцільно назвати праці А. Вагнера, Дж. Делона, Л. Саммерса, Дж. Стігліца, В. Танзі. У працях вітчизняних учених цю проблему порушують О. Василик, Т. Коляда, Т. Крикун, А. Мряковський, І. Лук'яненко, І. Луніна, А. Павелко, О. Самошкіна, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вагоме місце в економічному та соціальному розвитку кожної країни належить саме проблемам бюджету й ефективності управління бюджетними коштами, адже бюджет належить до тієї сфери суспільного життя, що безпосередньо стосується інтересів усіх членів суспільства. У бюджеті будь-якої країни відображаються важливі економічні, політичні та соціальні проблеми держави та, зокрема, кожної людини.

Видатки державного бюджету відіграють одну з вагомих ролей у розвитку держави і суспільства. Вони є підґрунтям для забезпечення економічних, адміністративних, соціальних, культурних та інших програм, збільшення обсягів кредитування юридичних і фізичних осіб, створення загальних умов розвитку ринкових відносин, розвитку міжнародних відносин та інших важливих напрямів діяльності. Основні визначення щодо проблематики державних видатків наведені в таблиці 1.

Формами управління видатковою частиною бюджету є різноманітні прояви та види здійснення діяльності уповноважених суб'єктів управління бюджету за видатками на різних стадіях бюджетного процесу. Форми управління видатковою частиною бюджету доцільно умовно розподілили на чотири групи (рис. 1).

Однією з найбільш поширених форм організації виконання видаткової частини бюджету в органах державного управління, а також у різноманітних установах та організаціях є організаційна форма. Це пояснюється тим, що організаційні дії здійснюються як усередині органу управління, так і поза ним. Економічна класифікація видатків бюджету застосовується для розмежування видатків бюджетних установ та одержувачів бюджетних коштів за економічними характеристиками з чітким розподілом за їхніми предметними ознаками (заробітна плата, усі види господарської діяльності, нарахування, виплати (трансферти) населенню тощо). За економічною класифікацією видатки бюджету поділяються на капітальні та поточні.

Таблиця 1

Визначення основних понять проблематики державних видатків

Термін	Пояснення
Державні видатки	«це грошові відносини, які виникають на кінцевій стадії розподільчого процесу у зв'язку з використанням фондів фінансових ресурсів суб'єктів економічних відносин з метою фінансування основних витрат розширеного відтворення та задоволення інших потреб»
Видатки бюджету	«це кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом»
Видатки загального фонду	«фінансуються за рахунок доходів загального фонду бюджету та не мають конкретних (закріплених) джерел фінансування»
Видатки спеціального фонду	«фінансують за рахунок цільових фондів, які виділені під конкретну ціль»
Цільове спрямування коштів	«означає, що державні видатки здійснюються виключно за цільовим призначенням відповідно до напрямів витрачання, передбачених у бюджеті»
Фінансування бюджетних видатків	«це врегульоване нормами права виділення коштів з відповідних бюджетів для забезпечення виконання завдань і функцій органів державної влади й місцевого самоврядування з метою задоволення потреб держави, що здійснюється на відповідних принципах»;
Субвенції	«міжбюджетні трансферти для використання з певною метою в порядку, визначеному тим органом, який ухвалив рішення про надання субвенції»
Дотація вирівнювання	«міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує»
Захищені видатки бюджету	«це видатки загального фонду бюджету, обсяг яких не може змінюватися під час здійснення скорочення затверджених бюджетних призначень»
Таємні видатки	«це видатки, передбачені на діяльність органів державної влади в інтересах національної безпеки»

Джерело: складено автором на основі [1–5].

Варто зазначити, що до витрат бюджету належать видатки бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, надання кредитів з бюджету, придбання цінних паперів. Для того щоб реалізувати політику управління видатками державного бюджету, необхідно виокремити його основні складові. Враховуючи теоретичні основи функцій науки про управління і складові бюджетного менеджменту, доцільно поділити їх на дві групи: за стадіями бюджетного процесу та за змістом бюджетної роботи.

Розподіл основних складових управління видатками бюджету на дві групи дає змогу краще зрозуміти сутність цього процесу. Відповідно, складові, які виокремлюються за стадіями бюджетного механізму, зображають сукупність організаційно-технічних заходів, які відбуваються на кожній стадії, а складові другої групи – це інструменти, методи, а також прийоми, які використовують під час бюджетного процесу на всіх його стадіях.

Система управління видатками бюджету складається з двох основних взаємопов'язаних елементів: об'єкта та суб'єкта. У цьому випадку об'єктом виступають безпосередньо видатки бюджету, а суб'єктом системи управління є сукупність відповідних органів управління видатками бюджету, які умовно можна об'єднати в три групи (рис. 2).

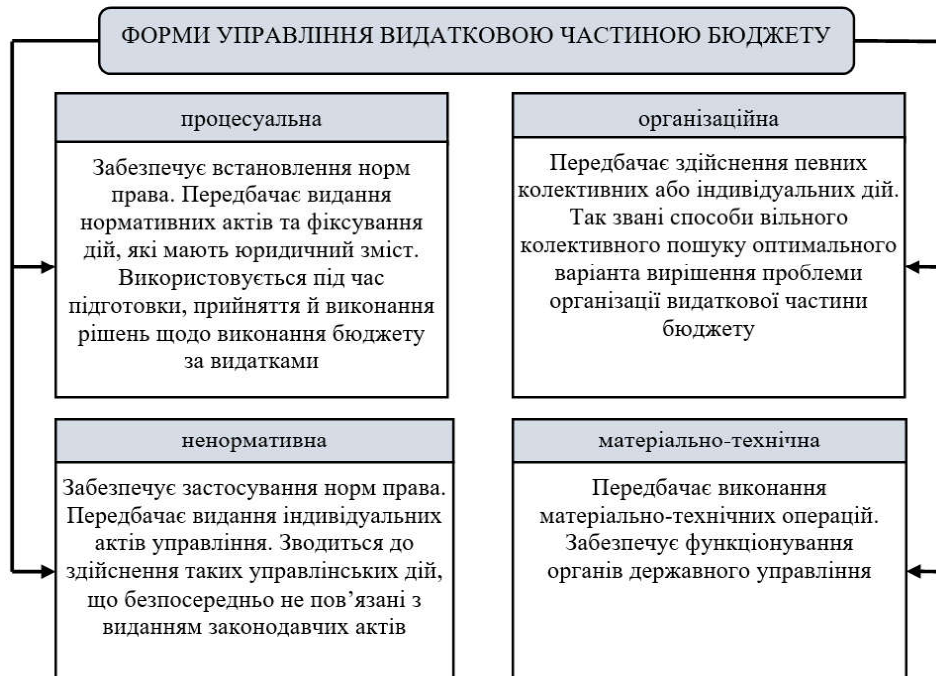

Рис. 1. Форми управління видатками бюджету

Джерело: складено автором на основі [5].

У процесі розкриття сутності видатків необхідно виходити з позицій, що бюджетні видатки мають певний економічний зміст, що обумовлений суспільним способом виробництва, функціями та природою держави, а також відіграють вирішальну роль у задоволенні потреб соціально-економічного розвитку країни.

Видатки бюджету спрямовують на виконання країною своїх функцій, а також на розвиток держави. Для глибшого розуміння проблематики функціонування та управління видатками державного бюджету необхідно розглянути динаміку основних бюджетних показників. Відповідно, у таблиці 2 подано показники Державного бюджету України за період 2008–2018 роки.

Відповідно до показників таблиці 2 можемо спостерігати постійний дефіцит бюджету впродовж досліджуваного періоду, який є на рівні 1,32–4,98 %. Найбільше значення дефіциту бюджету спостерігається в період найбільшої економічної та геополітичної внутрішньодержавної нестабільності.

З метою більш глибокого вивчення проблематики видатків з державного бюджету доцільно здійснити оцінку загальних показників видаткової частини бюджету, а також розглянути статті видатків у розрізі функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету, а також економічної класифікації бюджету. Відповідно, проведемо аналіз основних показників видаткової частини державного бюджету України (табл. 3).

Рис. 2. Суб'єкти системи управління видатками державного бюджету

Джерело: складено автором на основі [1, 5].

Таблиця 2

Показники Державного бюджету України з 2008 до 2018 рр.

Рік	Доходи		Видатки		Кредитування		Дефіцит	
	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП	бюдж. дефіцит	% ВВП
2008	231 686,3	24.44	241 454,5	25.47	2 732,5	0.29	-12 500,7	-1.32
2009	209 700,3	22.96	242 437,2	26.54	2 780,3	0.30	-35 517,2	-3.89
2010	240 615,2	22.23	303 588,7	28.04	1 292,0	0.12	-64 265,5	-5.94
2011	314 616,9	23.90	333 459,5	25.33	4 715,0	0.36	-23 557,6	-1.79
2012	346 054,0	24.56	395 681,5	28.08	3 817,7	0.27	-53 445,2	-3.79
2013	339 180,3	23.31	403 403,2	27.73	484,7	0.03	-64 707,6	-4.45
2014	357 084,2	22.79	430 217,8	27.46	4 919,3	0.31	-78 052,8	-4.98
2015	534 694,8	27.01	576 911,4	29.14	2 950,9	0.15	-45 167,5	-2.28
2016	616 274,8	25.86	684 743,4	28.73	1 661,6	0.07	-70 130,2	-2.94
2017	793 265,0	26.59	839 243,7	28.13	1 870,9	0.06	-47 849,6	-1.60
2018	928 108,3	26.08	985 842,0	27.70	1 514,3	0.04	-59 247,9	-1.66

Джерело: складено автором на основі [6].

Таблиця 3

Динаміка видатків державного бюджету України за 2013–2018 рр.

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Видатки державного бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд грн	287,6	299,6	402,9	489,5	566,9	686,9
Темп зростання видатків державного бюджету, %	–	4,17	34,48	21,49	15,81	21,17
Міжбюджетні трансферти, млрд грн	115,9	130,6	174,0	195,4	272,6	299,0
Частка міжбюджетних трансфертів у загальній структурі видатків, %	28,7	30,4	30,2	28,5	32,5	30,3
Темп зростання міжбюджетних трансфертів, %	–	12,7	33,2	12,3	39,5	9,7
Усього видатків	403,5	430,2	576,9	684,9	839,5	985,9

Джерело: складено автором на основі [7].

Відповідно до таблиці 3 спостерігаємо, що обсяг видатків державного бюджету України коливається в межах від 299,6 до майже 686,9 млрд грн за 6 років. Починаючи з 2013 року, обсяг видатків бюджету держави має чітку тенденцію до нерівномірного, поступового збільшення. Найбільше зростання за досліджуваний період спостерігається 2015 року. Обсяг видатків цього року збільшився на 34,5 %, або 103,3 млрд грн, порівняно з попереднім роком. Середній темп зростання становить 15,6 %. Загалом з 2013 року, в якому зафіксовані найменші показники, до 2018 року обсяг видатків державного бюджету зріс на 138,8 %.

Наступною доцільно розглянути структуру видаткової частини бюджету в розрізі функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету (табл. 4).

Таблиця 4

Оцінка видаткової частини державного бюджету за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету

Видатки державного бюджету (млн грн)	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальнодержавні функції	44 010,7	50 101,1	65 825,8	103 116,7	118 049,3	142 492,7	162 958,1
Оборона	14 485,7	14 843,0	27 363,4	52 005,2	59 350,8	74 346,2	97 024,1
Громадський порядок, безпека та судова влада	36 469,8	39 190,9	44 619,0	54 643,4	71 670,4	87 850,5	116 875,9
Економічна діяльність	49 396,0	41 299,2	34 410,7	37 135,4	31 422,3	47 000,1	63 600,9
Охорона навколишнього природного середовища	4 135,4	4 595,0	2 597,0	4 053,0	4 771,6	4 739,9	5 241,2
Житлово-комунальне господарство	379,6	96,9	111,5	21,5	12,5	16,9	296,9
Охорона здоров'я	11 358,5	12 879,3	10 580,8	11 450,4	12 464,6	16 729,4	22 618,0
Духовний та фізичний розвиток	5 488,5	5 111,9	4 872,4	6 619,2	4 958,9	7 898,1	10 107,1
Освіта	30 243,2	30 943,1	28 677,9	30 185,7	34 826,5	41 297,3	44 324,3
Соціальний захист та соціальне забезпечення	75 254,4	88 547,3	80 558,2	103 700,9	151 961,5	144 478,9	163 865,6
Разом видатків (без урахування міжбюджетних трансфертів)	271 221,9	287 607,7	299 616,8	402 931,4	489 488,5	566 850,1	686 912,1
Офіційні трансферти	124 459,6	115 848,3	130 600,9	173 980,0	195 395,3	272 602,9	298 939,7
Усього видатків	395 681,5	403 456,1	430 217,8	576 911,4	684 883,7	839 453,0	985 851,8

Джерело: складено автором на основі [7].

Відповідно до показників у таблиці 4 спостерігаємо, що за функціональною класифікацією видатків бюджету за 2018 рік найбільшу частку становлять такі видатки:

- видатки на міжбюджетні трансферти (30,3 %, або 298,9 млрд грн);
- соціальний захист та соціальне забезпечення (16,6 %, або 163,9 млрд грн);
- обслуговування боргу (11,7 %, або 115,4 млрд грн);
- громадський порядок, безпека і судова влада (11,9 %, або 116,9 млрд грн).

У видатковій частині бюджету основну частку мають соціальний захист і соціальне забезпечення, громадський порядок, безпека та судова влада, оборона та загальнодержавні витрати. Порівняно з 2017 р. 2018 року проведено видатків з державного бюджету більше на 126,6 млрд грн, або на 16,7 %; видатки спеціального фонду проведено у сумі 101,7 млрд грн, або 79,3 % річних планових призначень. Порівняно з 2017 р. проведено видатків з державного бюджету більше на 19,7 млрд грн, або на 24,1 %. З метою покращення оцінки видаткової частини бюджету доцільно розглянути структуру видатків держбюджету за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету у відносних показниках (табл. 5).

Таблиця 5

**Структура видатків держбюджету за функціональною класифікацією
видатків та кредитування бюджету**

Видатки державного бюджету	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальнодержавні функції, %	12,20	21,97	25,59	24,12	25,14	23,72
Оборона, %	2,93	9,13	12,91	12,13	13,12	14,12
Громадський порядок, безпека та суд. влада, %	7,79	14,89	13,56	14,64	15,50	17,01
Економічна діяльність, %	10,03	11,48	9,22	6,42	8,29	9,26
Охорона навколишнього природного середовища, %	1,11	0,87	1,01	0,97	0,84	0,76
Житлово-комунальне господарство, %	1,52	0,04	0,01	0,003	0,003	0,04
Охорона здоров'я, %	12,17	3,53	2,84	2,55	2,95	3,29
Духовний та фізичний розвиток, %	2,70	1,63	1,64	1,01	1,39	1,47
Освіта, %	20,86	9,57	7,49	7,11	7,29	6,45
Соціальний захист та соціальне забезпечення, %	28,68	26,89	25,74	31,04	25,49	23,86
Усього, %	100	100	100	100	100	100

Джерело: складено автором на основі [7].

Спираючись на дані таблиці 5, можемо зробити висновок, що за останні роки значно зросла частка витрат на загальнодержавні функції (з 12,2 % 2013 р. до 23,72 % 2018 р.). Різке збільшення видатків на загальнодержавні функції зумовлено зростанням витрат, зокрема, на проведення виборів та референдумів, а також на обслуговування державного боргу.

Варто зазначити, що в 4,8 раза зросли витрати на оборону держави. Зростання цієї статті видатків є необхідним кроком для України в контексті нинішньої політичної ситуації та загрози цілісності України.

Водночас спостерігаємо зменшення частки державних видатків на освіту та охорону здоров'я, що можна пояснити переданням фінансування закладів освіти і закладів охорони здоров'я на утримання місцевими бюджетами. Варто зазначити, що ці сфери є значно недофінансованими в нашій країні. Серед усіх видатків найбільшу частку займають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення (25–31 %).

Починаючи з 2018 року, бюджетні видатки на охорону здоров'я зменшилися порівняно з попередніми періодами, однак більше фінансове навантаження на медицину спостерігається у місцевих бюджетах. Це можна пояснити з проведенням реформи бюджетної децентралізації, яка передбачає зосередження фінансових ресурсів і автономію прийняття рішень стосовно бюджетних ресурсів на місцях. Відповідно, зменшення видатків з державного бюджету на освіту також спричинене в основному реформою децентралізації – навчальні заклади середньої та дошкільної освіти перебувають на утриманні місцевих бюджетів.

Надзвичайно малими є видатки держави на фінансування житлово-комунального господарства, охорону навколишнього природного середовища та духовний і фізичний розвиток.

Варто зазначити, що причинами зменшення витрат на житлово-комунальне господарство є реформа бюджетної децентралізації, відповідно до якої 2015 року ця галузь була передана на утримання місцевих бюджетів, що знизило видатки державного бюджету. Крім того, додатковою причиною зменшення витрат на ЖКГ є перехід значної кількості домогосподарств в обслуговування об'єднаннями співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ). Далі варто проаналізувати структуру видаткової частини бюджету за економічною класифікацією (табл. 6).

Таблиця 6

Склад видатків державного бюджету за економічною класифікацією

Видатки державного бюджету (млн грн)	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Поточні видатки	366 180,3	385 611,8	422 818,2	559 429,4	658 248,6	798 597,7	916 046,3
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	59 774,3	64 313,7	69 283,8	79 854,6	105 351,4	134 779,9	171 258,5
Використання товарів і послуг	64 221,0	61 325,8	65 431,6	87 324,1	95 827,7	122 111,9	157 552,4
Обслуговування боргових зобов'язань	25 753,3	34 409,3	51 018,2	86 808,4	97 374,5	111 480,2	116 297,3
Поточні трансферти	140 722,3	132 826,8	146 816,7	183 093,6	199 606,4	274 740,7	297 695,2
Соціальне забезпечення	74 283,5	88 404,2	81 492,0	104 051,7	153 282,5	148 982,1	166 624,8
Інші поточні видатки	1 425,80	4 332,1	8 775,9	18 297,0	6 806,1	6 503,1	6 618,2
Капітальні видатки	29 501,2	17 844,2	7 399,6	17 482,0	26 635,1	40 855,3	69 805,5
Придбання основного капіталу	9 528,1	7 124,5	4 579,6	11 619,8	15 044,4	18 532,7	32 673,2
Капітальні трансферти	19 973,2	10 719,7	2 820,0	5 862,2	11 590,7	22 322,6	37 132,3
Усього видатків	395 681,5	403 456,1	430 217,8	576 911,4	684 883,7	839 453,0	985 851,8

Джерело: складено автором на основі [7].

У структурі видатків державного бюджету за економічною класифікацією доцільно окремо виділити структуру видатків за 2018 рік. Відповідно, 2018 року найбільші

частки припадають на міжбюджетні трансферти, зокрема найбільша частка припадає на статті видатків «Поточні трансферти органам державного управління інших рівнів», а також «Капітальні трансферти органам державного управління інших рівнів», загалом міжбюджетні трансферти, відповідно до економічної класифікації видатків бюджету, займають у цій структурі 30,3 % і становлять 298,9 млрд грн. Далі варто зазначити статтю видатків на соціальне забезпечення, зокрема тут треба звернути увагу на такі видатки у цій сфері, як «Виплата пенсій і допомоги», «Стипендії» та «Інші виплати населенню». У загальній структурі ці видатки мають 16,9 % і становлять 166,6 млрд грн.

Видатки на нарахування на заробітну плату і на оплату праці займають 17,4 % і становлять 171,3 млрд грн. Пріоритетне значення у видатковій частині бюджету належить видаткам на обслуговування боргу, основні статті витрат у цій сфері становлять «Обслуговування внутрішніх боргових зобов'язань» та «Обслуговування зовнішніх боргових зобов'язань», у загальній структурі видатків, відповідно до економічної класифікації бюджету, видатки на обслуговування державного боргу займають 11,8 % і становлять 116,3 млрд грн. Доцільно зазначити, що у загальній структурі видатків за досліджуваний період (2012–2018 рр.) негативний вплив на збільшення державних видатків має зростання боргового навантаження на бюджет. А враховуючи, що з 2019 року Україна почала виплачувати частину зовнішнього боргу, проблематика оптимізації управління бюджетними видатками набуває більшого пріоритету.

В Україні питанням оптимізації бюджетних видатків приділяється значна увага. Відповідно до завдань, які закріплено Розпорядженням КМУ щодо питань оптимізації видатків бюджету, зокрема в секторі бюджетних програм, планується скорочення кількості бюджетних програм. Їхня оптимізація може бути здійснена шляхом повного їхнього виключення або об'єднання. Програми можуть об'єднуватися за галузевим принципом шляхом передачі іншим основним розпорядникам коштів згідно з функціями, які вони виконують [8].

Досліджуючи проблему оптимізації управління видатками, необхідно з'ясувати проблематику, що окреслює причини неефективного управління видатками бюджету. На основі проведеного аналізу можемо зробити висновок, що рішення про напрям, обсяг та структуру видатків бюджету приймається на основі політичних поглядів, а не об'єктивної соціально-економічної оцінки. Переваги політичних рішень над рішеннями економічного характеру призводять до необґрунтованого збільшення бюджетних програм. Лобіюючи свої інтереси, політичні сили сприяють розпорощенню бюджетних видатків. З іншого боку, представники виконавчої влади також мають дієвий вплив на розподіл видатків бюджету. Досить часто доступність до інформаційних ресурсів та масштабність рішень, які приймаються бюрократією, призводять до переваг у вирішенні ключових питань щодо структури, напрямів та обсягів використання бюджетних коштів. За такої практики виникнення політичного конфлікту інтересів є неминучим, і як наслідок, отримуємо неефективне використання бюджетних коштів, що спостерігається як на макро-, так і на мікрорівнях.

Важливою проблемою у здійсненні ефективного управління видатками є відсутність достатнього обсягу інформації для оцінки ефективності управління видатками бюджету. За умов, коли система контролю зосереджена на проблемах цільового використання коштів бюджету, а не на досягненні задекларованих у бюджетних програмах результатів,

унемоżliвлюється визначення адекватного обсягу бюджетного фінансування та зниження витрат діяльності.

Суттєво перешкоджає в здійсненні ефективного управління відсутність моніторингу ефективного результативного використання бюджетних коштів. Складність вимірювання ефективності діяльності розпорядників бюджетних коштів передбачає формування необхідної інформаційної бази для визначення певних оцінок, на основі яких проводиться аналіз ефективності управління бюджетними видатками. На практиці керівництво певної бюджетної установи незацікавлене в інформаційному забезпеченні щодо формування певного апарату контролю та оцінювання своєї діяльності. Як наслідок, виникає асиметрія інформації, що створює передумови для розвитку відносин між тим, хто виконує зобов'язання щодо їх використання, і тим, хто встановлює обсяг асигнувань [8–9]. Таке становище характеризує відому проблему «принципала – агента» (principal-agent problem), яка описується в теорії фірми. Сутність полягає в делегуванні повноважень, які передаються принципалом (стейкхолдером) агенту для управління певними об'єктами. Для стейкхолдерів одержання необхідної інформації може бути пов'язано з достатньо значними витратами, що може значно перевищувати вигоду від її отримання. Ієрархія публічної влади має на увазі, що виконавець може виконувати також функції принципала для нижчого рівня виконавців [10]. Прикладом є адміністративно-виконавча система. Для України така система реалізується через інститут виконавців бюджетних програм та розпорядників бюджетних коштів. За таких умов контролюючий суб'єкт невмотивований на здійснення якісного контролю.

Висновки. Отже, на основі проведеного аналізу видаткової частини державного бюджету можемо стверджувати, що сума видатків щорічно зростає. Зокрема, упродовж досліджуваного періоду значно зросла частка витрат на загальнодержавні функції (з 12,2 % 2013 р. до 23,72 % 2018 р.). Різке збільшення видатків на загальнодержавні функції зумовлено зростанням витрат, зокрема, на проведення виборів та референдумів, а також на обслуговування державного боргу. Серед усіх статей видатків найбільшу частку займають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення (25–31 %). Окремо варто зазначити, що в 4,8 рази зросли витрати на оборону держави. Зростання цієї статті видатків є необхідним кроком для України в контексті нинішньої політичної ситуації та загрози цілісності України. Водночас спостерігаємо зменшення частки державних видатків на освіту й охорону здоров'я, що можна пояснити переданням фінансування закладів освіти і закладів охорони здоров'я на утримання місцевими бюджетами. Доцільно зазначити, що ці сфери є значно недофінансованими в нашій країні. Відповідно до здійсненого аналізу можемо визначити, що в Україні управління видатками державного бюджету потребує оптимізації, адже присутні диспропорції в статтях бюджету, стратегічно важливі галузі для розвитку країни є недофінансованими, обсяги видатків зростають, але основною причиною цього є збільшення інфляції, активне зростання якої спостерігаємо впродовж останніх років. Одним з ключових напрямів оптимізації бюджетних видатків є вдосконалення державного управління бюджетними видатками, яке повинно, в першу чергу, базуватися на здійсненні державного контролю, моніторингу якості роботи виконавців бюджетних програм, слідуванні за дотриманням бюджетного та податкового законодавства. Сьогодні існує нагальна потреба в розробленні механізму управління бюджетними коштами, в основу якого буде покладено принцип результативності. Під час побудови стратегії управління видатками державного бюджету важливо забезпечити аполітизацію в процесі прийняття рішень про використання бюджетних коштів, забезпечити пропорційність

темплів зростання дохідної та видаткової частин державного бюджету України, а також не допустити диспропорцій і невиправданого зростання видаткової частини державного бюджету, що, відповідно, призведе до дефіциту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Глуценко Ю. А. Бюджетний менеджмент як дієвий механізм державного управління та місцевого самоврядування. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 2. С. 76–81.
3. Гусаревич Н. В. Державний бюджет в умовах трансформації економіки. *Економічний вісник університету*. 2014. Вип. 23(1). С. 192–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есву_2014_23%281%29_36
4. Мельничук Н. Ю. Видатки Державного бюджету України: сутність та особливості управління. *Управління розвитком*. 2018. № 1. С. 42–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Уproz_2018_1_9
5. Набока Т. С. Управління видатками бюджету та напрями його вдосконалення в Україні: дис. ... канд. ек. наук: 08.00.08. Київ, 2015. 349 с.
6. Биховченко В. П., Пічкур А. А. Виконання державного бюджету за видатками. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 20. С. 50–55.
7. Видатки держбюджету України. *МінфінMedia*. – 2019. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2019/>
8. Мацедонська Н. Зарубіжний досвід управління бюджетним дефіцитом. *Глобальні і національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 732–735.
9. Б'юкенен Дж., Масгрейв М. Суспільні фінанси і суспільний вибір; пер. з англ. Київ: Вид. дім «Киево-Могилянська Академія», 2004. 176 с.
10. Пилипенко К. А., Баклицька М. Р. Особливості виконання доходів і видатків державного бюджету через органи Державної казначейської служби України. *Modern economics*. 2018. № 9. С. 73–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2018_9_1

REFERENCES

11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010). The Law of Ukraine «Budget Code of Ukraine vid 08.07.2010 № 2456-VI». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua>
12. Hlushchenko Yu. A. (2013). «Budget management as an effective mechanism of public administration and local self-government». *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, vol. 2, pp. 76–81.
13. Husarevych N. (2014). «State budget in the conditions of economic transformation». *Ekonomichnyy visnyk universytetu*, vol. 23, pp. 192–196.
14. Melnychuk N. (2018). «Expenditures of the State Budget of Ukraine: nature and features of management». *Upravlinnya rozvytkom*, vol. 1, pp. 42–49.
15. Naboka T. S. (2015). «Upravlinnia vydatkamy biudzhetu ta napriamky yoho vdoskonalennia v Ukraini»: Ph.D. Thesis, Vadim Hetman National Economic University of Kiev, Kyiv, Ukraine.
16. Byhovchenko, V. and Pichkur, A. (2019). «Execution of the state budget by expenditure». *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 20, pp. 50–55.

17. «Vydatky derzhbiudzhetu Ukrainy» (2019). MinfinMedia. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2019/>
18. Macedonskaya, N. (2015). Foreign experience in managing budget deficits. *Global and national problems of the economy*, 3, 732–735 [in Ukrainian].
19. Buchanan, J., Masraf, G. Public Finance and public choice [transl. from English.] K. dim «Kyiv-Mohyla Academy», 2004. 176 s.
20. Pylypenko K. A. (2018). «Features of execution of revenues and expenditures of the state budget through bodies of the State Treasury Service of Ukraine». *Modern economics*, vol. 9, pp. 73–78.

Valentina Bykhovchenko, PhD in Economics, Associate professor, University State Fiscal Service of Ukraine

Expenditure management of the state budget of Ukraine

State budget expenditures are strategically important in government policy. Today in Ukraine there is a problem of inefficient use of budget funds. Given the volatile internal and complex external geopolitical conditions in which the country is located, effective management of budgetary resources is a priority for the government.

The purpose of the study is to investigate the essence of managing the expenditure part of the state budget.

In researching this problem, the following research methods were used in the article: analysis, evaluation, synthesis, abstraction, induction, description, deduction, and econometric methods.

The article examines the essence of managing the state budget expenditures. The volume and structure of the expenditures of the State Budget are broken down by functional classification of expenditures and crediting of the budget and economic classification of expenditures of the budget. The dynamics of the main items of budget expenditures are analyzed. The main indicators of the expenditures of the state budget in the context of general and special funds were evaluated. The indices of the budget expenditures for 2018 are separately considered in order to compare them with the general dynamics and to identify the general tendency in the process of managing the state budget expenditures. A number of major problems that impede the effective management of state budget expenditures have been identified.

It is argued that the imperfection of the organization of the budgeting process and the lack of criteria for assessing effectiveness of using budget resources leads to uncertainty in determining priority directions of their distribution, which influences the socio-economic development of Ukraine.

In order to optimize the processes of managing the expenditures of the state budget, it is necessary to ensure transparency of budget expenditures; rationally allocate budgetary resources based on economic and social factors rather than political views; Responsible measures should be applied to budget spending units that have used budget resources inefficiently. A number of major problems that impede the effective management of state budget expenditures have been identified.

Key words: *state budget, expenditures of the state budget, management of expenditures of the state budget, analysis of the expenditures of the state budget, functional classification of expenditures and crediting of the budget, economic classification of expenditures of the budget.*

Стаття надійшла до редакції 14 січня 2020 року